

УДК 378.011.3.015.31 – 051 "712"

Ірина Когут

ORCID iD 0000-0002-0856-7074

кандидат педагогічних наук,
асистент кафедри загальної, вікової та практичної психології
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава,
IL-140@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Анотація – розглянуто поняття інформаційної компетентності, професійно-педагогічної комунікативної компетентності у майбутнього вчителя. Охарактеризовано структуру професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя, обґрунтовано специфіку комунікативної діяльності педагога. Окреслено важливу складову професійно-педагогічної комунікативної компетентності педагога в освітньому середовищі – інформаційну компетентність.

Ключові слова: інформаційна компетентність; зміст; комунікація; компетентність; професійно-педагогічна компетентність; професійно-педагогічна комунікативна компетентність; освіта; професійно-педагогічні комунікації; формування.

© Когут Ірина, 2018 рік

Вступ. Актуальність та доцільність дослідження. Зміни у системі освіти України спрямовані в цілому на побудову нового якісного процесу

здобуття педагогічної освіти, які допоможуть сформувати вчителя нового типу, готового до професійної самореалізації не тільки з традиційної позиції вчителя, але і в значно ширшій системі «людина-суспільство-людина».

Важливою складовою нової парадигми освіти є ідея неперервного навчання, що охоплює усі форми, типи та рівні навчальної діяльності. В свою чергу формування інформаційної компетентності є сукупністю духовних цінностей у сфері інформаційних відносин, створених людством упродовж його історії. У період переходу до інформаційного суспільства необхідно підготувати особистість до швидкого сприйняття та опрацювання великих об'ємів інформації, оволодіння сучасними засобами, методами та технологією роботи з інформаційними ресурсами в процесі формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності педагога в освітньому просторі.

На сьогоднішній день навчання у вищій школі стає все більше технологічним, що передбачає не тільки комп'ютеризацію процесу навчання, а й введення нових форм педагогічного керування цим процесом, у зв'язку з чим стають необхідними додаткові теоретичні та прикладні педагогічні дослідження: особливе місце серед них займають роботи, що стосуються 'підготовки студентів до педагогічної діяльності в конкретних галузях наукового знання.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження питань розвитку інформаційної компетентності та формуванню професійно-педагогічної комунікативної компетентності педагога в сучасному освітньому просторі розглянуто багатьма вченими.

Зокрема, сутність поняття педагогічної комунікації вивчали Н. Бутенко, О. Жирун, М. Заброцький, С. Левченко та ін., структуру комунікативної компетентності педагога досліджували Н. Бібік, Н. Волкова, Ю. Вторнікова, С. Петрушин, О.Савченко та ін., формуванню комунікативної культури вчителя присвячені роботи Н. Гез, Т. Голанд, Т. Гоффманн, М. Лазарєва та ін., технології

розвитку комунікативних умінь вчителя та їхні структурні компоненти окреслювали А. Дубаков, Г. Бушуєва, А. Капська, О. Мерзлякова, Д. Хумест та ін.

Необхідно відзначити, що в багатьох дослідженнях досить глибоко розроблений загальний фундамент вивчення проблем компетентності. Це роботи В. Н. Введенського, І.А. Зимової, Н. В. Кузьміної, В. С. Леднева, В. Я. Ляудіс, Г. В. Мухаметзянова, Дж. Равена, В.Д. Шадрикова та ін.

Слід зазначити, що вченими досліджувалися лише окремі, хоч і вагомі аспекти зазначеної проблеми: теоретичні та методичні засади підготовки педагога до професійно-педагогічної комунікації (Н. Волкова); формування комунікативної культури майбутніх учителів (Л. Аухадєєва, О. Гаврилюк, В. Садова), формування інформаційної компетентності (А. Ахаян, М. Головань, О. Кизик, І. Родигіна) тощо.

Відмінною рисою сучасних досліджень стало також вивчення можливостей інформаційних технологій: у формуванні інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців (С. А. Абрамова, Н. В. Апатова, Д. Белл, В. П. Беспалько, Ю. С. Брановській, Я. А. Ваграменко, А. А. Вербицький, Б. С. Гершунский, В. М. Глушкова, А. П. Єршов, К. К. Колін, Г. І. Образцов, Е. С. Полат, А. В. Соколов та ін.) .

Формулювання мети і завдань статті. Метою науково-педагогічного дослідження є визначення інформаційної компетентності як структурного компонента професійно-педагогічної комунікативної компетентності педагога в сучасному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Процеси модернізації, що відбуваються в українському суспільстві, охоплюють сьогодні не тільки політичну, економічну, а й соціальну сферу, важливим компонентом якої є система вищої освіти. Реалізація стратегії модернізації вітчизняної освіти багато в чому загострила проблему недостатньої професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього педагога.

У зв'язку з цим перед сучасною вищою школою стоїть завдання не просто сформувати у студентів знання, виробити вміння і навички, а й сприяти розвитку особливих професійно-особистісних якостей, що дозволяють їм самореалізуватися у майбутній професійній діяльності, бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Розглядаючи дане питання необхідно визначити, що терміном «компетентність» визначають рівень поінформованості фахівця у своїй професійній діяльності. Таким чином, компетентність – це результат професійного досвіду, такий наслідок його накопичення протягом професійного життя та діяльності, що забезпечує глибоке знання своєї справи, сутності роботи, що виконується, способів та засобів досягнення цілей, здатність правильно оцінювати професійну ситуацію, що склалася, і приймати у зв'язку з цим потрібне рішення (Когут, 2012). У структуру компетентності входять такі основні елементи, як знання, досвід, професійна культура та особистісні якості фахівця. Компетентність педагога зумовлена особливостями, багатством, різноманіттям, інтегрованістю професійного досвіду і детермінована активністю самого суб'єкта та організаційною культурою.

Європейські країни сьогодні розпочали ґрунтовну дискусію навколо того, як озброїти людину необхідними вміннями та знаннями для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається. Саме тому важливим є усвідомлення поняття компетентності в педагогічній науці й практиці, суспільстві, що базується на знаннях. Потрібно визначити, які саме компетентності необхідно формувати і як, що має бути результатом навчання.

Науковці виділяють такі групи компетентностей:

1. Соціальна компетентність (social competence) – здатність брати відповідальність, співробітництво, ініціатива, активна участь, динамічні знання. Це поняття включає також відкритість до світу та відповідальність за навколишнє середовище, вміння працювати в команді

(що включає традиційне поняття робочої етики), приймати діяльність демократичних інститутів суспільства.

2. Комунікативна – вміння спілкуватися усно та писемно, рідною та іноземними мовами.
3. Полікультурна – не тільки оволодіння досягненнями культури, а розуміння та повага до людей інших національностей, релігій, культур, мов, рас, політичних уподобань та соціального становища.
4. Інформаційна – вміння добувати, осмислювати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел.
5. Саморозвитку та самоосвіти – мати потребу й готовність постійно навчатися впродовж усього життя.
6. Продуктивної творчої діяльності (Редун О. В.).

Виходячи з аналізу ключових компетентностей, учені розкривають сутність поняття «професійно-педагогічної комунікації» так: це система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків і взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою як вербальних, так і невербальних засобів, а також засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання та управління процесом комунікації, регуляції професійно-педагогічних відносин (Волкова, 2006, с. 8).

Професійно-педагогічна комунікація розгортається у процесі спільної комунікативної діяльності вчителя та учня або в позаурочні години. Через таку співпрацю кожен із учасників засвоює загальнолюдський досвід, суспільні, педагогічні, комунікативні, моральні та інші цінності (Когут, 2012).

На основі аналізу підходів учених до трактування понять «комунікативна компетентність», «професійна компетентність» тощо нами визначено ключову дефініцію: професійно-педагогічна комунікативна компетентність майбутнього вчителя – це інтегративне особистісне утворення, яке розглядається як результат сформованості професійних компетенцій та особистісних якостей (доброзичливість, тактовність, емпатійність, об'єктивність, толерантність, організованість, ініціативність тощо) майбутнього вчителя, котрі дозволяють

встановлювати психологічний контакт із школярами, їхніми батьками та колегами; логічно, науково та стисло передавати предметну інформацію; керувати процесом спілкування та організувати педагогічно доцільну взаємодію в навчально-виховному середовищі; виховувати гармонійно розвинену особистість, творчо вирішувати педагогічні завдання, що виникають у навчально-виховному процесі (Когут, 2012).

Основна мета професійно-педагогічної освіти – підготовка кваліфікованого сучасного педагога, компетентного, готового до постійного професійного зростання. Професійна компетентність – це і характеристика професійної підготовки, і характеристика професійної освіченості людини. Важливим складником професійної компетентності є комунікативна компетентність як складова загальної професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя (Куницяна, Карпова, та Погольша, 2001, с. 3).

Розглядаючи структуру професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя, обґрунтуємо специфіку його комунікативної діяльності, яка проявляється у всіх професійних та життєзабезпечувальних сферах. Комунікативна діяльність майбутнього вчителя спрямована на встановлення педагогічно коректних стосунків із учнями, колегами (іншими вчителями), батьківським колективом. Ученими та практиками доведено, що для успішної взаємодії під час освітнього процесу в школі та поза нею недостатньо лише знань із основ наук та методики організації та проведення освітнього процесу. Усі знання педагога можуть бути передані лише через систему живого і безпосереднього спілкування.

Професійно-педагогічна комунікативна компетенція вчителя виявляється в особистісному аспекті спілкування (виявлення особистісних якостей під час спілкування), комунікативному аспекті (обмін інформацією та її розуміння), інтегративному аспекті (взаємодія партнерів у ході організації та здійсненні спільної діяльності), перцептивному аспекті (сприймання одним партнером по спілкуванню іншого) (Когут, 2012).

Найактуальнішими для нас, у зв'язку з проблемою нашого науково-педагогічного дослідження є інформаційна, соціальна, комунікативна та полікультурна компетентності. Розглянемо коротко інформаційну компетентність у розрізі аналізу поняття професійно-педагогічної комунікативної компетентності.

Одним з основних структурних компонентів загальної професійно-педагогічної комунікативної компетентності вчителя є інформаційна компетентність.

Як зазначають сучасні дослідники, інформаційна компетентність у вузькому значенні, пов'язана з умінням використовувати інформаційні технології, засоби і методи. Як зауважують А. Ахаян, О. Кизик, це власне компетентність у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. У широкому значенні – з умінням переосмислювати інформацію, розв'язувати інформаційно-пошукові задачі, використовуючи бібліотечні та електронні інформаційно-пошукові системи, тобто здійснювати інформаційну діяльність із використанням як традиційних, так і нових технологій (Ахаян, та Кизик, 2007).

До значущих ознак інформаційної компетентності (за М. Головань) відносять: знання інформатики як предмета; використання комп'ютера як необхідного технічного засобу; сукупність знань, умінь та навичок пошуку, аналіз інформаційних даних; ціннісне ставлення до інформаційної діяльності; наявність актуальної освітньої чи професійної задачі, в якій актуалізується та формується інформаційна компетентність (Головань, 2008).

Сьогодні інформатизація освіти відбувається за допомогою цілого комплексу заходів, пов'язаних із перетворенням педагогічних процесів на основі впровадження в навчання інформаційних технологій. Використання в навчальному процесі сучасних технічних пристроїв та інформаційних технологій призводить до нового розуміння дидактичного процесу, його аналізу, встановлення нових принципів навчання. Так, принцип доступності за традиційного навчання реалізується з урахуванням індивідуальних та вікових

особливостей школярів, за комп'ютерного навчання «відбувається перехід від принципу загальної доступності до принципу індивідуальної доступності» (Верлань, Тверезовська, та Федорчук, 1996, с. 128).

Найефективніше інформаційна компетентність реалізується під час проблемного навчання, при використанні мультимедійних технологій і застосуванні методу проектів.

Інформаційно-комунікативна компетентність педагога розглядається в якості частини соціокультурної компетентності людини, що дозволяє йому існувати в світі культури – світі символів і знаків, соціальних кодів, поведінки, спілкування. Хоча це поняття не тотожне «соціокультурної компетентності», проте, в загальних характеристик виокремлюються:

а) шлях досягнення (соціалізація, інкультурація і т. д.);

б) результат і показники (здатність людини адаптуватися та інтегруватися в соціумі: ідентифікація і самоідентифікація і т. д.). (Орлова, 2004)

У структурній категорії «інформаційно-комунікативної компетентності» можна виділити наступні компоненти:

- когнітивний: відображає процеси переробки інформації на основі мікрокогнітивних актів, а саме, аналіз інформації, що надходить, формалізація, порівняння, узагальнення, синтез з наявними базами знань, розробка варіантів використання інформації та прогнозування наслідків реалізації рішення проблемної ситуації, генерування та прогнозування використання нової інформації та взаємодія її з наявними базами знань, організація зберігання та відновлення інформації в довгостроковій пам'яті;

- ціннісно-мотиваційний: полягає в створенні умов, які сприяють входженню педагога в світ цінностей, які надають допомогу при виборі важливих ціннісних орієнтацій; характеризує ступінь мотиваційних спонукань

педагога, що впливають на його ставлення до професійної діяльності та до життя в цілому;

- комунікативний: відображає знання, розуміння, застосування мов та інших видів знакових систем, технічних засобів комунікацій в процесі передачі інформації від однієї людини до іншої за допомогою різноманітних форм і способів спілкування (вербальних, невербальних);

- рефлексивний: полягає в усвідомленні власного рівня саморегуляції педагога, при якому життєва функція самосвідомості полягає у самоврядуванні власною поведінкою, а також в розширенні самосвідомості, самореалізації в педагогічній сфері;

- технологічний: відображає розуміння принципів роботи, можливостей і обмежень технічних пристроїв, призначених для автоматизованого пошуку та обробки інформації; знання відмінностей автоматизованого та автоматичного виконання інформаційних процесів; вміння класифікувати задачі за типами з подальшим рішенням і вибором певного технічного засобу залежно від його основних характеристик; включає в себе розуміння суті технологічного підходу до реалізації діяльності; знання особливостей засобів інформаційних технологій з пошуку, переробки та зберігання інформації, а також виявлення, створення і прогнозування можливих технологічних етапів з переробки інформаційних потоків; технологічні навички та вміння роботи з інформаційними потоками (зокрема, за допомогою засобів інформаційних технологій) (Шелер, 1994).

Педагог, що має на високому рівні сформованості інформаційно-комунікативну компетентність здатний до активного формування концептів як одиниць ментальних ресурсів свідомості та інформаційної структури, що відображає знання і досвід людини. (Микешина, 2005). Формування умінь, зокрема комунікативних, буде тим ефективніше, чим глибше особистість майбутнього вчителя оволодіє комунікативними знаннями і відповідними

навичками – автоматизованими усвідомленими діями, що сприяють швидкому й точному відображенню комунікативних ситуацій на уроках.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми.

Підсумовуючи викладене, можна зауважити, що процес підготовки педагога до професійно-педагогічної комунікації розвиток комунікативних вмінь та навичок, формування професіонала враховуючи сучасні тенденції розвитку освіти у вищій школі.

При цьому важливим компонентом формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності особистості є інформаційна компетентність, як одна з основних напрямків процесу інформатизації в освіті, яка є потребою сучасного суспільства.

Разом з тим необхідно відзначити, що до теперішнього часу в теорії і практиці вищої професійної освіти назріла необхідність подальших пошуків найбільш ефективних; способів і засобів формування інформаційно-комунікативної компетенції.

Отже, питання формування інформаційної компетенції залишається актуальним, можна зробити висновок, що одним з найважливіших завдань залишається формування глибокої освіченої активної комунікативної позиції педагога.

Література

- Аханян А. А., Кизик О. А. Зарубежный опыт развития информационной компетентности учащихся. *Электронный научно-педагогический журнал*. 2007. Декабрь. URL: <http://www.emissia.org/offline/2007/1220.htm> (дата звернення : 12.03.2018).
- Верлань А. Ф., Тверезовська Л. О., Федорчук В. А. Інформаційні технології в сучасній школі. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський держ. пед. інститут, 1996. 72 с.
- Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ : Академія, 2006. 256 с.
- Головань М. С. Розвиток інформатичної компетентності студентів як педагогічної системи. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. С. 88–96.

- Исмагилова Ф. С. К проблеме психологического анализа профессионального опыта. *Вестник Московского университета*. Сер. 14 : Психология. 2000. № 2. С. 16–27.
- Когут І. В. Теоретичні основи розвитку професійно-педагогічної комунікації в умовах сучасного інформаційного суспільства. *Materiały VIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Nauka: teoria i praktyka – 2012»*. Przemysł : Nauka i studia, 2012. Vol. 5: Pedagogiczne nauki. S. 68–73.
- Куницына В. Н., Карпова Н. В., Погольша В. М. Межличностное общение : учеб. для вузов. СПб., 2001. 544 с.
- Микешина Л. А. Философия науки. М. : Флинта, 2005. 322 с.
- Орлова Э. А. Культурная (социальная) антропология. М. : Академический проект, 2004. 464 с.
- Редун О. В. Роль самостійної роботи студентів у підвищенні мотивації вивчення іноземної мови. URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Menedzhment/2010_13/redun.htm (дата звернення : 25.04.2018).
- Шелер М. Философское мировоззрение. *Избранные произведения*. М. : Гнозис, 1994. С. 191.

References

- Ahanyan, A. A, & Kizik O. A. (2007). Zarubezhnyi opyt razvitiia informatcionnoi kompetentnosti uchashchikhsia [Foreign experience of student information competence development]. *Electronic scientific-pedagogical magazine*. December. Retrieved from: <http://www.emissia.org/offline/2007/1220.htm> (rus).
- Golovan, M. S. (2008). Rozvytok informatychnoi kompetentnosti studentiv yak pedahohichnoi systemy [Development of computer competence of students as a pedagogical system]. *Pedagogical sciences: Collection of scientific works*. (pp. 88–96.). Sumy: SumMPU them. AS Makarenko (ukr).
- Ismagilova, F. S. (2000). K probleme psikhologicheskogo analiza professionalnogo opyta [On the problem of psychological analysis of professional experience]. *Bulletin of the Moscow University. Sir 14: Psychology*, 2, 16–27 (rus).
- Kohut, I. V. (2012). Teoretychni osnovy rozvytku profesiino-pedahohichnoi komunikatsii v umovakh suchasnoho informatsiinoho suspilstva [Theoretical bases of development of professional-pedagogical communication in the conditions of modern information society]. *Matherial VIII Mendezynarodowej naukowo-praktycznej konferencji "Nauka: teoria i praktyka - 2012"*. (pp. 68–73). Przemysł: Nauka i studia, 5: Pedagogiy nauki (ukr).
- Kunitsyna, V. N., Karpova N. V., & Poholsha V. M. (2001). *Mezhlichnostnoe obshchenie : ucheb. dlia vuzov [Interpersonal communication: study. For high schools]*. SPb. (rus).

- Mikeshina, L. A. (2005). *Filosofiiia nauki [Philosophy of science]*. M. : Flinta (rus).
- Orlova, E. A. (2004). *Kulturnaia (sotcialnaia) antropologiiia [Cultural (social) anthropology]*. M. : Akademicheskii proekt (rus).
- Redun, O. V. *Rol samostiinoi roboty studentiv u pidvyshchenni motyvatsii vyvchennia inozemnoi movy [The role of independent work of students in increasing the motivation of studying a foreign language]*. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Menedzhment/2010_13/redun.htm (ukr).
- Verlan, A. F., Tyrezovskaya, L. O., & Fedorchuk, V. A. (1996). *Informatsiini tekhnolohii v suchasnoi shkoli [Information technology in modern school]*. Kamyants-Podilsky: Kamenets-Podilskyi state. ped institute (ukr).
- Volkova, N. P. (2006). *Profesiino-pedahohichna komunikatsiia : navch. posib. [Professional-pedagogical communication: teaching. manual]*. Kyiv: View. Center Academy (ukr).
- Scheler, M. (1994). *Filosofskoe mirovozzrenie [Philosophical Worldview]*. In *Izbrannyye proizvedeniia [Selected Works]*. M. : Gnosis (rus).

ИНФОРМАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК СТРУКТУРНЫЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Ирина Викторовна Когут, кандидат педагогических наук, ассистент кафедры общей, возрастной и практической психологии Полтавского национального педагогического университета имени В. Г. Короленко, ул. Остроградского, 2, г. Полтава, 36003 Украина,

IL-140@ukr.net

Анотация. Рассмотрено понятие информационной компетентности, профессионально-педагогической коммуникативной компетентности у будущего учителя. Охарактеризована структура профессионально-педагогической коммуникативной компетентности будущего учителя, обоснованно специфика коммуникативной деятельности педагога. Указано функции и условия, при которых осуществляется профессионально-педагогическая коммуникация будущих учителей. Определено важную составляющую профессионально-педагогической коммуникативной компетентности педагога в образовательной среде - информационную компетентность.

Ключевые слова: информационная компетентность; содержание, коммуникация; компетентность; профессионально-педагогическая компетентность; профессионально-педагогическая коммуникативная компетентность; образование; профессионально-педагогическая коммуникация; формирования.

**INFORMATION COMPETENCE AS A STRUCTURAL COMPONENT OF
THE PROFESSIONAL PEDAGOGICAL COMMUNICATIVE
COMPETENCE OF A TEACHER IN THE CONTEMPORARY
EDUCATIONAL SPACE**

Iryna Kohut, Ph. D. in education, Assistant of the Department of General, Age and Practical Psychology of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ostrogradskogo srt., 2, Poltava, 36003 Ukraine, IL-140@ukr.net

Text of the abstract – the concept of information competence, professional-pedagogical communicative competence in the future teacher is considered. The structure of vocational and pedagogical communicative competence of the future teacher is characterized, the specifics of the communicative activity of the teacher are grounded. Specifies the functions and conditions under which the teachers' professional and pedagogical communication is carried out. The important component of the teacher's professional and pedagogical communicative competence in the educational environment is outlined - information competence.

Keywords: *information competence; content; communication; competence; vocational and pedagogical competence; communication; competence; vocational and pedagogical communication communicative competence; education, formation.*

Стаття надійшла до редакції 01.07.2018

Прийнято до друку 30.08.2018